

Oya HAZER
Vildan SÖKMEN KILINÇ

ARAŞTIRMA

KIRKBEŞ YAŞ VE ÜZERİ YETİŞKİMLERİN GÜNLÜK YAŞAMDA TEKNOLOJİYİ KULLANMA DURUMLARININ İNCELENMESİ

Öz

Giriş: Tanımlayıcı nitelikte olan bu araştırma, yaşlıların günlük yaşamda teknolojiyi kullanma durumlarını ve daha genç yetişkinler ile olan farklılıkları belirlemek amacıyla planlanmıştır.

Gereç ve Yöntem: Araştırma 45 ve yukarı yaşlarda olan Ankara ili Keçiören sağlık grup başkanlığı Barış Sitesi Sağlık Ocağı'na bağlı mahalleden basit rasgele örnekleme yöntemi ile seçilen 118, Hacettepe Üniversitesi'nin çalışan personel listesinden basit rasgele örnekleme yöntemi ile seçilen 167 olmak üzere toplam 285 kişi üzerinde yürütülmüştür. Bu çalışmada, 65 yaş üstü yaşlılar ile 45-54 ve 55-64 yaş grubundaki kişilerin evde teknolojik araçların kullanım durumları karşılaştırılarak incelenmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen verilerin istatistiksel değerlendirmesi ki-kare analizi ile yapılmıştır.

Bulgular: Araştırmada, 65 yaş ve daha üstü yaşlılar arasında evde teknolojik araçlara sahip olma ve sahip olunan teknolojik bir aracı yarımsız kullananların oranının 45-54 ve 55-64 yaş grubuna göre daha düşük olduğu bulunmuştur.

Sonuç: Araştırma sonuçları yaşlıların daha genç insanlara göre teknolojiyi daha az kullandığını, teknolojik araçlar hakkında bilgilerinin daha az olduğunu ve araçların kullanımın kendilerine zor geldiğini göstermektedir. Ancak eğitim düzeyi ile kullanım süresi arttıkça teknolojiyi kullanma oranlarının da arttığı görülmektedir.

Anahtar sözcükler: Yaşlı, Teknoloji, Teknolojinin kullanımı.

RESEARCH

TECHNOLOGY USAGE OF 45 AND OVER AGE ADULTS IN DAILY LIFE

ABSTRACT

Introduction: This research is a descriptive study and was planned to determine technology usage of elderly and differences from the younger adults of elderly in daily life.

Materials and Method: This research has been conducted in 285 people who were 45 and older people. Subjects has been selected by simple randomly method from Barış Sitesi village clinic of Ankara (118) and Hacettepe University (167). The use of technology in daily living has been compared between 65 and older people and 45-54, 55-64 age groups. Statistical evaluation of data has been made with chi-square analysis.

Results: It was founded that the ratio of use of technology was lower and the knowledge of technological devices was less and the ratio of use of the technological devices without help was lower than 45-54 and 55-64 age group.

Conclusion: It was found that older people used the technology less than young people and they had less knowledge about technological devices and it is difficult to use of technological devices for older people than young people. However the ratio of the use of technology has been increased by increased education level and duration of use of technological devices.

Key words: Elderly, Technology, Technology usage.

İletişim (Correspondance)

Oya HAZER
Hacettepe Üniversitesi, Aile ve Tüketici Bilimleri
ANKARA
Tlf: 0313 305 10 93
e-posta: ohazer@hacettepe.edu.tr

Geliş Tarihi: 01/04/2008
(Received)

Kabul Tarihi: 04/09/2008
(Accepted)

Hacettepe Üniversitesi, Aile ve Tüketici Bilimleri
ANKARA

GİRİŞ

Kişi veya aile olarak tüm insanlar, devamlı değişen bir dünyada yaşamak ve bu dünyaya uyum sağlamak zorundadırlar. Sanayi ve teknolojiadaki gelişmelere paralel olarak birçok yeni teknolojik ürün piyasaya sunulmaktadır. Yeni, çeşitli ve karmaşık teknolojik ürünlerin piyasaya sunulması ve bunları kullanan kişi ve ailelerin artması, bunların seçim ve kullanılması konusunda daha çok bilgi edinme ihtiyacını doğurmaktadır (1).

İnsan yaşamına sağladığı imkânlar ve kolaylıklar nedeniyle teknolojik ürünlerin kullanımı günlük yaşamda giderek yaygınlaşmakta, gerçekten zorunlu ve vazgeçilmez bir hale gelmektedir (2).

Teknoloji, bilimsel yöntemleri kullanarak gerçek yaşam problemlerinin çözülmesinde bir köprü oluşturmakla birlikte, yeni teknoloji yeni belirsizlik, yeni karmaşıklık, yeni kaynak dağıtım modeli ve bilinmeyen yeni korkular anlamına gelmektedir. Ancak bu etki her insanda eşit olarak görülmektedir. Bu etkiler teknoloji kullanıcılarının farklı özelliklerine göre değişiklik göstermektedir (3).

Dünya Sağlık Örgütü yaşlılığı, çevresel faktörlere uyum sağlayabilme yeteneğinin azalması olarak tanımlamıştır. Fiziksel fonksiyonlardaki azalma ile birlikte karmaşık bir sistem olan bellek yaşlılıkta daha fazla etkilenmekte, kişi çocuklukta öğrendiklerini ve yaşadıklarını kolayca hatırlayabilirken, birkaç gün öncesinde yaşadıklarını hatırlamakta güçlük çekmektedir (4). Tüm bunlar yaşlı kişilerin üretim sürecindeki verimliliğinin azalması, toplumsal ve teknolojik gelişmelere ayak uyduramama, yaşam kalitesini sürdürmemeye gibi birçok ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunların ortaya çıkmasına da neden olabilmektedir (5). Bu durum mümkün olduğunca gerek toplum hayatında gerekse evde bağımsız olarak yaşamak, günlük faaliyetlerini yerine getirmek isteyen yaşlıların çevresiyle başa çıkabilmek için uyumlu davranışlar göstermemesine neden olmaktadır (4). Yaşlı insanlar, bu ekonomik, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarının birçoğunun teknolojinin yardımıyla giderebilecek olmalarına karşın teknolojik ürünleri en az kullananlar arasında yer almakta olup sıklıkla teknolojinin karşısında durmaktadırlar. Son zamanlarda teknoloji ve yaşlı üzerine olan etkisi sosyal bilimciler, pazarlamacılar ve tasarımcılar arasında genişleyen bir araştırma alanı haline gelmiştir. Bu ilginin temel nedenlerinde birisi dünyada yaşlı nüfus oranının giderek artması ve tüketici olarak önemli bir grup haline gelmesinin yanı sıra yaşlı insanların bağımsız ola-

rak yaşayabilmeleri için teknolojiyi kullanmalarını sağlamaktır (6,7).

Özellikle gelişmiş ülkelerde yaşlıların teknolojik ürünleri kabul etmede ve teknolojiye uyum sağlamada güçlük çekme nedenleri ile ilgili yapılan araştırmalar; yaşlıların daha genç yetişkinlere göre yeni bir ürünü kabul etme safhasında reddettiklerini gösterirken, sadece yeni bir ürün fikrini bile kabul etmede genç yetişkinlere göre daha tedbirli davrandıklarını göstermektedir. Aynı zamanda teknoloji kullanımı en az olanlar arasında yaşlı yetişkinler ile gelir ve eğitim düzeyi düşük olanlar gelmektedir (8,9,10). Yapılan araştırma sonuçları sosyo-ekonomik durum, teknolojiye karşı tutumlar, teknolojiden algılanan yarar ve teknolojiye erişimin teknolojinin kullanımı ve kabul edilmesinde en önemli faktörler arasında olduğunu göstermektedir (2,9,10).

Smither ve Braun (11) kullanışlılık, rahatlık, emniyet ve karmaşıklığın yaşlıların teknolojiyi kullanmalarında etkili olduğunu belirtirken, Gilly ve Zeithaml (8) yaşlı bireylerin teknolojik bir ürünü kullanmama nedenleri arasında en önemli faktörün ürünün rahat kullanımı, Morell ve arkadaşları da (12) yaşlı insanların teknolojiyi kullanmamasının öncelikli nedenlerini fiyat ve bilginin yokluğu olduğunu belirtmişlerdir.

Teknolojik bir ürünün tasarımının yaşlının fiziksel yeteneklerine ve sınırlılıklarına uygun olmaması da yaşlılar tarafından ürünün kabul edilmemesine neden olmaktadır(13). Örneğin: yaşlının fiziksel sınırlılıkları dikkate alınmadan tasarılanmış dokunmatik ürünler veya yükleme ve boşaltmada eğilme ve çömelmeyi gerektiren bulaşık makineleri yaşlılar tarafından kullanımının reddedildiği ürünler arasında yer almaktadır (14).

Araştırma sonuçları genelde kendine güveni az olan insanların teknolojiyi kullanmayı daha az istediklerini göstermektedir. Ancak insanlar kullanmayı öğrendikçe özellikle yaşlı yetişkinlerin yeteneklerine ve kendine güvenmeye başlaması ile kullanımda daha başarılı oldukları saptanmıştır (15).

Ellis ve Allare (16) 60 ve daha yaşlı bireyler üzerinde yaptığı araştırmada yaş ile teknolojik bir ürün hakkında bilgi sahibi olma arasında negatif, teknolojik ürün kullanmaya ilişkin endişe duyma (korkma) arasında ise pozitif bir ilişki olduğunu bulmuştur. Aynı zamanda ürün hakkında bilgisi fazla olanların kullanıma ilişkin daha az endişe duydukları da saptanmıştır.

Bazı çalışmalarda ise teknolojiye karşı tutumun teknoloji kullanımının en önemli belirleyicisi olduğu; pozitif tutumlu

insanların teknoloji kullanımını daha çok istedikleri belirlenmiştir. (2,12,17,18) Bu bulgulara benzer şekilde Rogers ve arkadaşları da (3) yaşlı insanların teknolojik ürünleri (örneğin faks makinesi, fotokopi ve bilgisayar) kullanmaya hevesli olduklarını ancak ürünün kullanımını öğrenmede güçlük çektiklerini ve daha genç yetişkinlere göre öğrenmek için daha fazla zamanın gerekli olduğunu hissettiklerini bulmuşlardır.

Yaşlıların yeni bir teknolojik ürünü ancak üründen bir yarar sağlayacaklarını hissettikleri zaman kabul ettiklerini gösteren araştırma bulguları da bulunmaktadır. Örneğin teknolojik araçların belki de en önemli yararlarından birisi zamandan tasarruf sağlamalarıdır. Zamandan tasarruf sağlaması birçok genç yetişkine önemli bir yarar sağlar iken zaman açısından korku ve endişesi daha az olan yaşlı bireyler için önemli bir yarar sağlamayabilir. Bu nedenle teknolojik bir üründen hissedilen fayda daha önemli bir faktör haline gelmektedir (14).

Psikologlar tarafından yapılan araştırmalarda ise yaşlıların satın almaya karar verme aşamasında daha genç yetişkinlere göre risklerden uzak durup, daha dikkatli davranmayı tercih ettikleri bulunmuştur. Yaşla birlikte tasarruf etme-tutumlu olma değerlerine daha fazla önem verilmektedir. Bu nedenle tutumlu olma değerini benimseyen bireyler yeni bir teknolojik ürüne yatırım yapmada daha tedbirli davranmaktadırlar. Aynı zamanda bireylerin bir yatırım olarak teknolojik ürünü görüp görmemesi de kabul/ret etmesini sağlayan ekonomik nedenleri oluşturmaktadır (13,14).

Ülkemizde bu konuya ilişkin yapılmış araştırmaya rastlanmamıştır. Bu araştırma; yaşlıların günlük yaşamda teknolojiyi kullanma durumlarını ve daha genç yetişkinler ile olan farklılıkları belirlemek amacıyla planlanmış ve yürütülmüştür.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırma tanımlayıcı nitelikte olup araştırmanın örneklemini Hacettepe Üniversitesinde çalışan ve Ankara ili Keçiören sağlık grup başkanlığı Barış Sitesi Sağlık Ocağı'na bağlı mahallerde yaşayan 45 yaşın üzerindeki bireyler oluşturmaktadır. Farklı sosyo ekonomik ve demografik özelliklere ulaşabilmek amacıyla (yaş, eğitim, gelir ve çalışma durumu gibi) bu 2 örneklem grubu ile çalışılmıştır. Barış Sitesi Sağlık Ocağı'ndaki ev tespit fişlerinden sağlık ocağına bağlı mahalleler ve bu mahallelerde yaşayan 45 yaşın üzerindeki bireylerden basit rasgele örneklem yöntemi ile seçilen ve araştırmayı

kabul eden 118 birey araştırma kapsamına alınmıştır. Hacettepe Üniversitesi'nin çalışan personel listesinden yine basit rasgele örnekleme yöntemi 45 yaşın üzerindeki bireyler arasından seçilen 167 birey belirlenmiş ve toplam araştırma kapsamına N= 285 birey alınmıştır. Araştırma Haziran- Temmuz 2005 tarihleri arasında yapılmıştır. Veriler araştırmacı tarafından kişilerle yüz yüze yapılan görüşme yöntemi ile toplanmıştır. Bu çalışmada; 65 yaşın üzerindeki bireylerin günlük yaşamda teknolojiyi kullanma durumları incelenmiş ve teknoloji kullanımının yaşlı bireyler ile daha genç yetişkinler (45-54 ve 55-64 yaş grupları) arasında farklılık yaratıp yaratmadığı belirlenmeye çalışılmıştır.

Anket formunda; demografik özelliklerin yanı sıra, sahip olunan araçları kullanım durumu, kullanım şekli, araçları satın alırken genelde bilgiyi nasıl aldıkları, satın almaya karar vermede etkili olan faktörler ve satın alınan araçların kullanılmama nedenlerine ilişkin sorular yer almaktadır. Araştırma sonucunda elde edilen veriler SPSS versiyon 11.0 istatistik programında değerlendirilmiş, verilerin istatistiksel değerlendirmesi ki-kare analizi ile yapılmıştır (19).

BULGULAR

Araştırma kapsamında görüşülen bireylerin %61.4'ünü kadınlar, %52.9'unu 45-54 yaş grubundakiler, 44.6'sını lisansüstü düzeyde eğitimi olanlar oluşturmaktadır. Araştırmaya katılanların %91.2' sinin evli, %32.6'sının ailede yaşayan kişi sayısının 4, %34.7' sinin 3 çocuğunun olduğu, %64.6' sının çalıştığı, %56.1'inin 1.201 YTL ve daha fazla geliri olduğu bulunmuştur. %63.2'si genel sağlık durumunu iyi hissettiklerini, %59.3'ü evde günlük işlerini yapmalarını engelleyecek/zorlaştıracak sağlık probleminin olmadığını, %61.4'ü ise evde günlük işlerini yürütürken yardım almadıklarını belirtmişlerdir (Tablo 1).

Bireylerin evlerinde bulunan teknolojik araçlar arasında otomatik çamaşır makinesi (%99.3), elektrik süpürgesi (%98.6), cep telefonu (%84.6) ve bulaşık makinesinin (%84,2) en fazla olduğu belirlenmiştir (Şekil 1). 45-54 ve 55-64 yaş grubundaki bireylerde evde bulunan teknolojik araçlar arasında; otomatik çamaşır makinesi (45-54:%99.3; 55-64:%99.1), elektrik süpürgesi (45-54:%98.7; 55-64:%100.0), bulaşık makinesi (45-54:%77.5; 55-64:%93.5) ve cep telefonunun (45-54:%84.8; 55-64:%89.8); 65 ve üstü yaş grubunda olanlar arasında ise otomatik çamaşır makinesi (%100.0), elektrik süpürgesi (%92.3), bulaşık makinesi (%84.6), derin dondurucu

Tablo 1— Araştırmaya kapsamına alınan bireylerin demografik özelliklerine, sağlık probleminin varlığına ve evde günlük işleri yürütürken yardım alma durumlarına göre dağılımı (Ankara 2005)

Özellik		Sayı	%
Cinsiyet (n=285)	Kadın	175	61.4
	Erkek	110	38.6
Yaş Grupları (n=285)	45-54	151	52.9
	55-64	108	37.9
	65 +	26	9.2
Öğrenim Durumu (n=285)	İlköğrenim ve daha az	85	29.8
	Lise	37	13.0
	Üniversite	36	12.6
	Lisansüstü eğitim	127	44.6
Medeni durum (n=285)	Evli	260	91.2
	Bekâr	9	3.2
	Dul/ Boşanmış	16	5.6
Ailedeki kişi sayısı (n=285)	Yalnız	17	6.0
	2 kişi	65	22.8
	3 kişi	71	24.9
	4 kişi	93	32.6
	5 ve daha fazla	39	13.7
Ailedeki çocuk sayısı (n=285)	1	63	22.1
	2	84	29.5
	3	99	34.7
	4	27	9.5
	5 ve daha fazla	12	4.2
Çalışma durumu (n=285)	Çalışıyor	184	64.6
	Çalışmıyor	80	28.1
	Emekli	21	7.4
Gelir durumu (n=285)	600 ve daha az	26	9.1
	601-900	56	19.6
	901-1200	43	15.1
	1201 ve daha fazla	160	56.1
Genel sağlık durumu (n=285)	Çok iyi	33	11.6
	İyi	180	63.2
	İyi değil	71	24.9
	Kötü	1	0.4
Sağlık probleminin bulunma durumu (n=285)	Yok	169	59.3
	Var	116	40.7
Var olan sağlık problemi (n=116)	Arterit	3	2.6
	Sırt/bel ağrısı	80	69.0
	Diz/bacak ağrısı	74	63.8
	Kemiklerle ilgili problem	48	41.4
	Yürümeye yardımcı araç	1	0.9
	Görme problemi	48	41.4
	İşitme problemi	18	15.5
Evde günlük işleri yürütürken yardım alma durumu (n=285)	Yardım alıyorum	110	38.6
	Yardım almıyorum	175	61.4

cu (%65.4) ve uydu TV'nin (%65.4) evde en fazla bulunan teknolojik araçlar arasında yer aldığı bulunmuştur (Şekil 1).

Konu bireylerin eğitim düzeylerine göre incelendiğinde; evlerinde otomatik çamaşır makinesi (İlköğretim ve daha az; %98.8, lise; %100.0, üniversite; %100.0, lisansüstü; %99.2) ve elektrik süpürgesinin (ilköğretim ve daha az; %98.8, lise; %94.6, üniversite; %100.0, lisansüstü; %99.2) bulunma yüzdesi tüm eğitim düzeylerinde oldukça yüksektir. Ancak eğitim düzeyleri arasındaki bu farkın istatistiksel açıdan önemli olmadığı bulunmuştur ($p>0,05$). Seçilen diğer teknolojik araçların evlerinde bulunma yüzdesi ise eğitim düzeyi ile birlikte azalma göstermektedir (Şekil 2).

Teknolojik ürünler hakkında bilgi sahibi olma durumu eğitim düzeylerine göre incelendiğinde pozitif bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. Üniversite ve lisansüstü eğitim düzeyine sahip olan bireyler evlerinde bulunmayan tüm araçlar hakkında bilgi sahibi iken, ilköğretim ve daha az öğrenim gören kişilerin evlerinde bulunmayan birçok araç hakkında bilgisinin bulunmadığı saptanmıştır (Şekil 3).

Araştırma kapsamına alınan bireylerin %10.7 si bilgisayarı, %9.8'i DVD player' ı, %8.3'ü ise CD çaları yardımıyla kullanabildiklerini belirtmişlerdir (Şekil 3). 45-54 yaş grubundakilerin bilgisayarı (%11.1), DVD player'ı (%6.3) ve CD çaları (%6.0); 55-64 yaş grubundakilerin otomatik çamaşır makinesini (%10.3), bulaşık makinesini (%7.9) ve cep telefonunu (%5.2); 65 ve üzeri yaş grubundakilerin CD çaları (%77.8), DVD player'ı (%64.3), cep telefonunu (%56.3) ve bilgisayarı (%52.9) kendilerinin yardımıyla kullanabildikleri bulunmuştur ($p<0,05$) (Şekil 4).

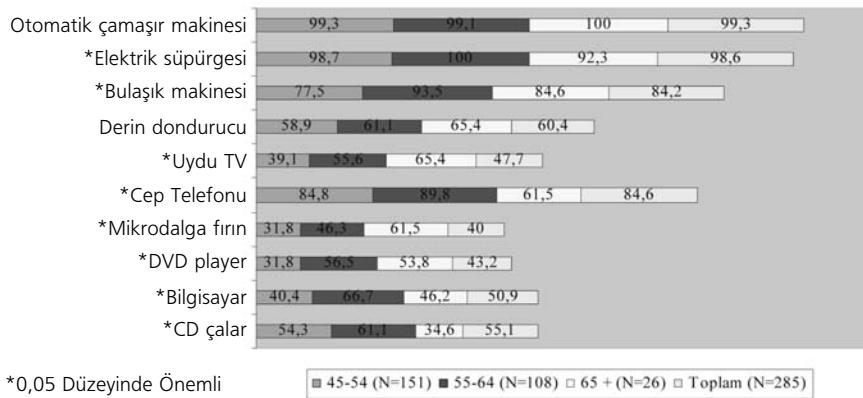
Evde bulunan teknolojik bir ürünü kendilerinin yardımıyla kullanabildiklerini belirtenlerin araçlara 4 yıldan daha fazla, yardımla kullanabildiklerini belirtenlerin ise araçlara 3 yıldan daha az bir süredir sahip oldukları bulunmuştur. Teknolojik araçların evde kullanım süresi arttıkça araçlarını kendisinin kullandığını belirtenlerin yüzdesi de artış göstermektedir ($p<0,05$).

65 ve üzeri yaş grubunda 3 yıldan daha az bir süredir sahip olup yardımla kullanılabildikleri teknolojik araçlar arasında %88.9 ile cep telefonu, %83.3 ile bulaşık makinesi, %85.7 ile CD çalar gelmektedir. 4 yıldan daha fazla bir süredir sahip olup yardımla kullanabildikleri araçlar arasında ise %40.0 ile derin dondurucu, %33.3 ile elektrik süpürgesi ve %33.3 ile çamaşır makinesi gelmektedir (Şekil 5).

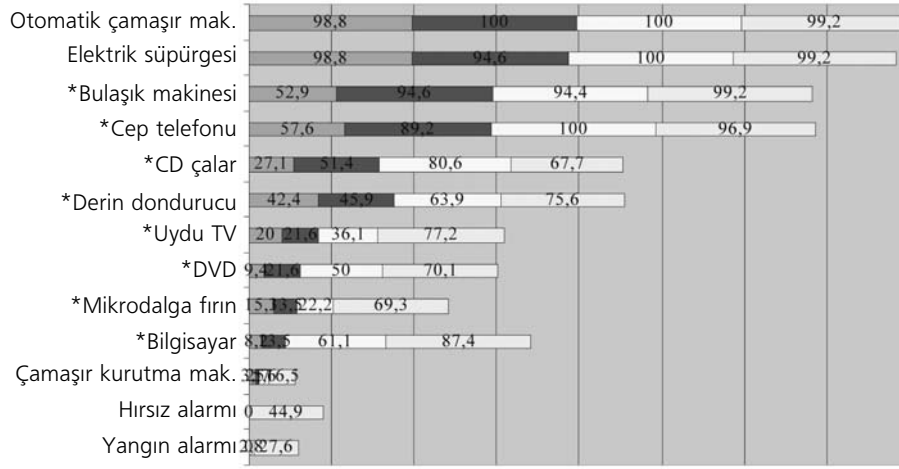
65 ve üzeri yaş grubunda 4 yıldan daha fazla bir süredir sahip olup kendilerinin yardımıyla kullanılabildikleri araçlar arasında %100,0 ile elektrik süpürgesi ve CD çalar, %95.0 ile çamaşır makinesi gelmektedir. Üç yıldan daha az bir süredir sahip olup yardımsız kullanabildikleri araçlar arasında ise %42.9 ile cep telefonu, %40.0 ile DVD player ve %33.3 ile mikro dalga fırın gelmektedir (Şekil 6).

Araştırmaya katılanların satın aldıkları bir aracı kullanırken yardım alma nedenleri yaş gruplarına göre incelendiğinde; her üç yaş grubunda da aracın kullanım detaylarını bilmeme ilk sırayı almaktadır (45-54: %78.7, 55-64: %85.7, 65 ve üzeri : %100.0)

Tüm yaş gruplarında yeni bir teknolojik aracı satın almaya karar vermelerinde etkili olan faktörler arasında; kullanım kolaylığı (45-54: %83.4, 55-64: %78.7, 65 ve üzeri: %92.3

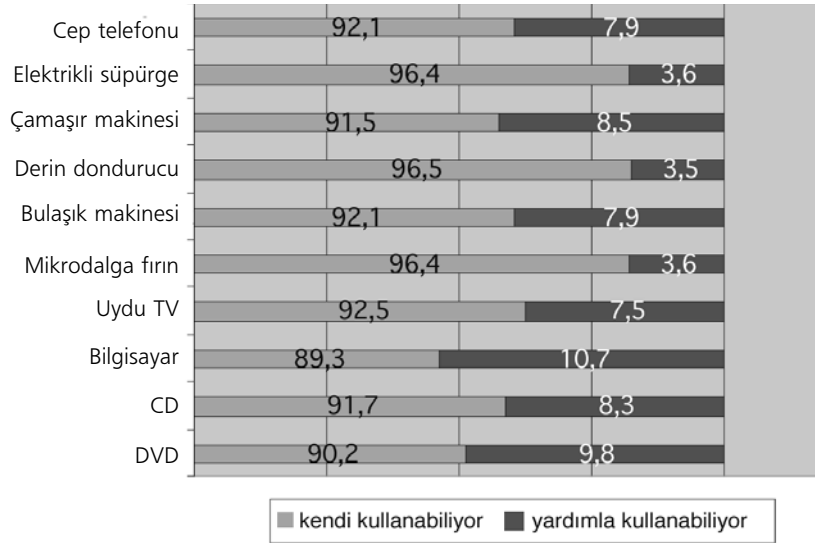
Şekil 1— Bireylerin evlerinde bulunan bazı seçilen teknolojik araçlar ve yaş grupları.

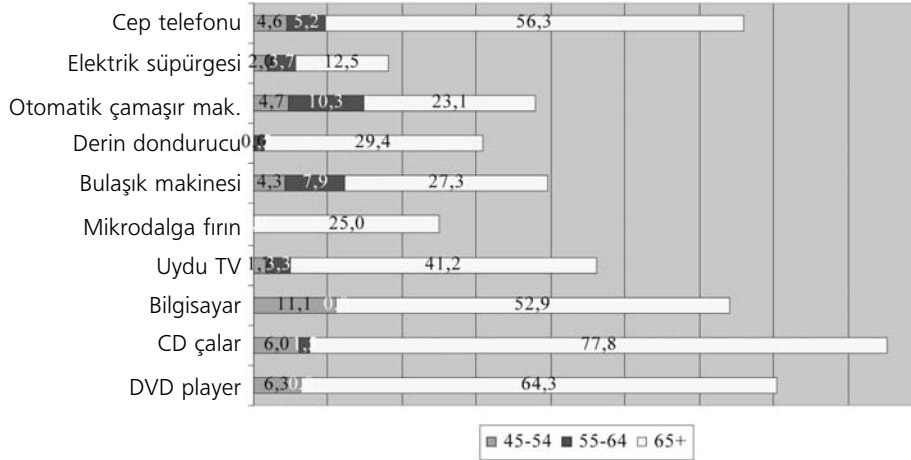
*0,05 Düzeyinde Önemli

■ ilköğretim ve daha az ■ lise □ üniversite □ lisansüstü

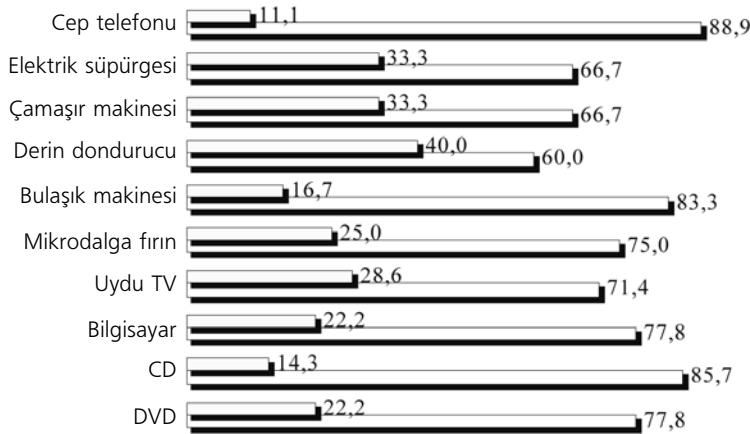
Şekil 2— Bireylerin evlerinde bulunan bazı seçilen teknolojik araçlar ve eğitim durumu.

Şekil 3— Bireylerin evlerinde bulunan seçilen teknolojik araçları kullanabilme durumları

Şekil 4— Seçilen teknolojik araçları yardımla kullanma durumu ve yaş grupları

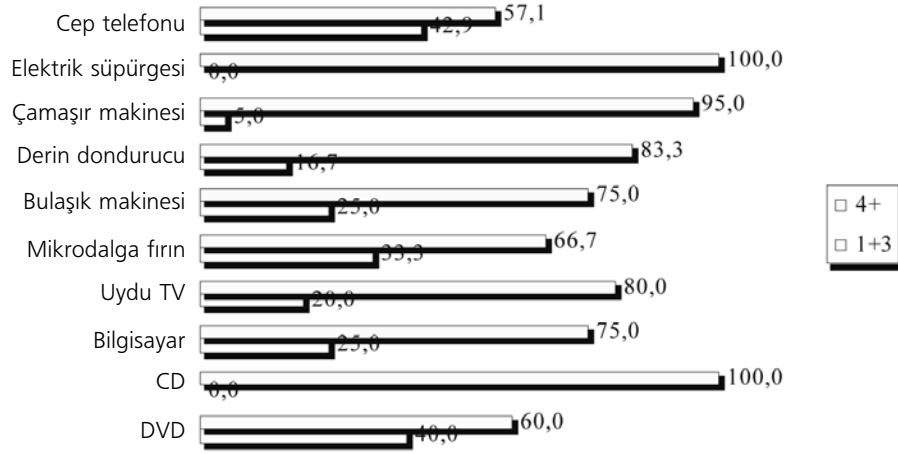
Şekil 5— 65 ve üzeri yaş grubundaki bireylerin yardımla kullanabildikleri teknolojik araçlar ve kullanım süreleri.

$p>0,05$) ilk sırada yer alırken, bunu fiyatı (45–54: %78.8, 55–64: %64.8, 65 ve üzeri: %84.6 $p<0,05$) ve elde edilen performans (45–54: %61.6, 55–64: %63.0, 65 ve üzeri: %76.9 $p>0,05$) izlemekle birlikte 65 ve üzeri yaş grubunda bu faktörleri belirtenlerin yüzde değerlerinin daha genç yaş grubuna göre yüksek olduğu bulunmuştur (Şekil 7).

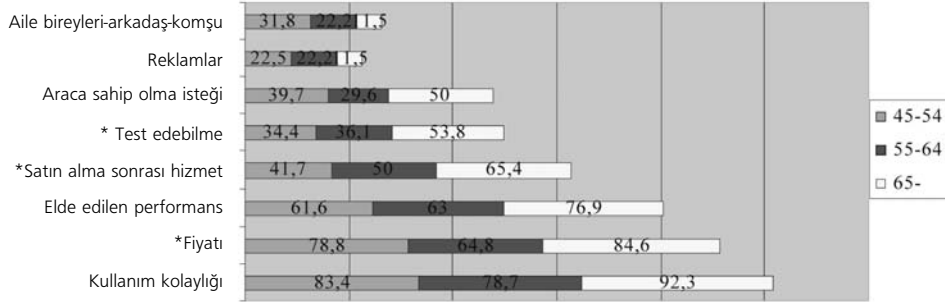
Araştırmaya katılan kişilerin evlerinde bulunmayan teknolojik bir aracı satın almama nedenleri incelendiğinde her üç yaş grubunda da “işçi araçsızda yapabilirim” ve aracın “fiyatı çok yüksek” diyenler ilk iki sırada yer almaktadır. Ancak yaş arttıkça; işçi araçsızda yapabilirim diyenlerin yüzde değerleri

de artmakta (45–54: %54.3, 55–64: %72.2, 65 ve üzeri: %80.8), aracın fiyatı çok yüksek diyenlerin yüzde değeri ise azalmaktadır. (45–54: %42.4, 55–64: %24.1, 65 ve üzeri: %15.4) ($p<0,05$).

Araştırmaya katılanların yeni bir teknolojik aracı satın alırken genelde bilgiyi nasıl aldıklarına bakıldığında, her üç yaş grubunda da satıcı-firmayı belirtenlerin önde geldiği bulunmuştur. (45–54; %23.0, 55–64; %25.9, 65 ve üzeri; %27.9), bunu %26.2 ile aile-akraba, %24.6 ile internet izlemektedir. Yeni bir teknolojik aracı satın alırken bilgiyi elde etme yolları ile yaş grupları arasındaki ilişkinin de istatistiksel olarak önemli olduğu bulunmuştur ($p<0,05$).

Şekil 6— 65 ve üzeri yaş grubundaki bireylerin yardımla kullanabildikleri teknolojik araçlar ve kullanım süreleri.

*0,05 Düzeyinde Önemli

Şekil 7— Teknolojik bir aracı satın almaya karar vermede etkili olan faktörler ve yaş grupları

Her üç yaş grubunun tamamına yakını teknolojik bir aracı kullanmaktan çok memnun veya memnun olduklarını belirtirken yaş arttıkça memnun olma sıklığı düşmektedir ($p>0.05$) (45–54: %99,3, 55–64: %98,1, 65 ve üzeri: %96,1).

Teknolojik bir aracı kullanım sonucunda evde günlük işlerin yürütülmesinin kolaylaştığını belirtenler %99,3 ile ilk sırada yer almaktadır. 55–64 ile 65 ve üzeri yaş grubunda olanların tamamı (%100,0), 45–54 yaş grubunda olanların tamamına yakını (%98,7) işlerin yürütülmesini kolaylaştırdığını belirtmişlerdir.

TARTIŞMA

Yaşlıların günlük yaşamda teknolojiyi kullanma durumlarını ve daha genç yetişkinler ile olan farklılıkları belirlemek amacıyla yürütülen ve tanımlayıcı nitelikte olan bu araştırmadan elde edilen sonuçlar; konu ile ilgili yapılan diğer araştırmalarda olduğu gibi yaş ve eğitim düzeyinin evde teknoloji kullanımını etkileyen faktörler arasında yer aldığını göstermektedir. Ele alınan örneklem grubu için yaş ile evlerinde teknolojik araç bulunması arasında negatif, eğitim düzeyi ile ise pozitif bir ilişki olduğu bulunmuştur. Brinkmann ve Mante(9) ile Czaja ve arkadaşları (1) daha genç yetişkinle-

re göre yaşlı bireylerin daha az sıklıkla teknolojiyi kullandığını belirtirken, Pew Internet ve American Life Project (2) tarafından yapılan araştırmada teknoloji kullanımının yaşlı yetişkinlerde, gelir ve eğitim düzeyi düşük bireylerden daha az olduğu bulunmuştur.

Tüm yaş grubundaki bireylerin evlerinde evin günlük işlerin yürütülmesinde büyük kolaylık sağlayan ve yaygın olarak kullanılan çamaşır makinesi, elektrik süpürgesi, bulaşık makinesi gibi araçların bulunma yüzdesi oldukça fazla olup, 65 ve üstü yaş grubunda uydu TV'nin bulunma yüzdesi diğer yaş gruplarına göre daha fazladır. Bu durum insanların yaşlandıkça zamanlarının çoğunu evde geçirerek televizyon izlemeye önem verdiğini ve bu nedenle bu araca ilgi duyduğu izlenimini vermektedir. CD çalar, bilgisayar ve cep telefonu kullanımı ise yaş attıkça azalma göstermektedir. Bu araçların daha az tercih edilmeleri araçların karmaşıklığına ve kullanım zorluğuna bağlanabileceği gibi araca ilgi duymama, aracın tasarımının yaşlının fiziksel ve bilişsel yetenekleri ile uyumlu olmaması, bireyin araç hakkında bilgi sahibi olmaması gibi diğer birçok faktörlerden de kaynaklandığı düşünülebilir. Nitekim yaşlıların teknoloji kullanımı konusunda yapılan araştırmalar da bu faktörlerin çeşitli olabileceğini göstermektedir.

Bowe (20) ATM, video kayıt cihazı, kablolu TV gibi araçların günlük yaşamda yaşlılar tarafından kullanımı karmaşık olan araçlar arasında yer aldığını ve yaşlıların bu araçlara uyum sağlayamadıklarını bulmuştur. American Association of Retired Persons (AARP)(10) tarafından yapılan araştırmada 65 yaşın üzerindeki teknolojik ürün kullanıcılarının daha genç insanlara göre bilgisayar kullanmak için yeteneklerine daha az güvendikleri ve daha az bilgisayar beceri ve bilgisine sahip oldukları görülmektedir. Bazı çalışmalarda da teknolojik ürüne ilgi duyan insanların bu ürünleri kullanmayı daha çok istedikleri saptanmıştır (2, 18). Czaja (1) kendine güveni düşük olan insanların genelde teknolojik bir ürün kullanmayı daha az istediklerini belirlemiştir. Ellis ve Allaire (16) 60 ve üzerindeki yaşlılar arasında teknolojik bir ürün hakkında bilgi sahibi olmanın yaşla negatif, teknoloji korkusu olanlarla pozitif bir ilişkisi olduğunu bulmuştur.

Araştırma kapsamına alınan bireyler arasında teknolojik bir aracı yardımıyla kullananların yüzdesi yaş ile birlikte artış göstermektedir. Bilgisayar, DVD player, CD çalar yardımıyla kullanılan araçlar arasında yer alırken, derin dondurucu, elektrik süpürgesi ve mikrodalga fırın yardımıyla kullanılan araçlar arasındadır.

45–54 ve 55–64 yaş grubunda araçları yardımıyla kullananların yüzdesinin oldukça düşük, 65 ve üzeri yaş grubunda ise araçları yardımıyla kullanılanların yüzdesinin yüksek olduğu görülmektedir. 65 ve üzeri yaş grubunda %77.8 ile CD çalar ve %64.3 ile DVD player en fazla yardım alınan araç arasında yer almaktadır. Bunu cep telefonu ve bilgisayar izlemektedir. Kullanımında yardım alınan araçlar arasında kullanımı zor olan (CD çalar, DVD player gibi) araçların yer alması beklenen bir sonucu ortaya çıkarmıştır. Ancak her üç yaş grubunda da teknolojik araçların evde kullanım süresi arttıkça yardımsız kullanma durumu da artış göstermektedir. Bu da alınan örneklem grubu için kullanım deneyiminin ve zamanın bir aracı kullanmada ve öğrenmede önemli bir faktör olduğunu düşündürmektedir.

Teknolojik bir ürünün kullanımı veya kabul edilmesi öncelikli olarak o aracın öğrenilmesini ve bilgi edinilmesini gerektirir. Evde daha uzun süre kullanılan araçlar deneyim ve sık kullanım sonucunda bireylerde bir alışkanlığa ve rahat kullanıma neden olabilmektedir. Ancak öğrenme süreci bireysel farklılıklardan etkilenmektedir (3,17).

Nitekim yapılan araştırma sonuçları; yaşlıların teknolojik araçları kullanma ve kullanımını öğrenmede daha geç yetişkinlere göre daha fazla güçlük çektiklerini ve öğrenmenin daha uzun süre aldığını göstermektedir (3,21,22). Campbell (23), Czaja ve Sharit (24) ile Jay ve Willis (15) ise insanların öğrendikçe özellikle yaşlı yetişkinlerin yeteneklerine daha çok güvenerek başarılı olduklarını belirtmektedir. Czaja ve arkadaşları (1) teknolojik araçlara sık kullananların, kullanım süresine bağlı olarak genellikle daha düşük korku ve daha yüksek güvene sahip olduklarını göstermekte ve bu farklılığı deneyimlerinin doğal bir sonucu olduğunu vurgulamaktadır.

Araştırmada teknolojik bir aracı satın almaya karar vermede aracın kullanım kolaylığı, fiyat ve elde edilen performans her üç yaş grubu için de önemli olarak görülmekle birlikte 65 ve üzeri yaş grubunda bu faktörleri önemli olarak belirtenlerin yüzdesi diğer yaş gruplarına göre daha yüksektir. Smither ve Braun' da (11) yaptıkları çalışmada araçların kullanılabilirliği, rahatlığı, güvenilirliği ve yeniliğin karmaşıklığının teknolojinin yaşlılar tarafından kullanılmasıyla ilgili olduğunu bulmuşlardır.

Araştırmaya katılanların sahip olmadıkları teknolojik bir aracı neden satın almadıkları incelendiğinde; "teknolojik bir araca ihtiyaç olmadığını" düşünenlerin yüzdesi 65 ve üstü yaş grubundakilerde diğer yaş grubundakilere göre daha yüksektir. Yaşlı tüketiciler yeni ürünler hakkında değerlendirme yapma ve karmaşık verilerden oluşan bilgileri düzenleme güçlüğü yaşamaktadır. Bu durum ürünler hakkında bilgi sahi-

bi olmaları ve ürünleri kullanmalarını engelleyen önemli bir unsurdur (14). Bu çalışmada da yaşlıların araç hakkında bilgi sahibi olmamaları “teknolojik bir araca ihtiyaç olmadığını” hissetmelerine neden olabileceği izlenimini vermektedir. Nitekim yaşlı insanların teknolojik araçları satın almamalarının öncelikli nedenlerinden Morell ve arkadaşları (12) teknolojiye ulaşımın (erişimin) olmaması, fiyat ve bilgi yokluğunu; Pew Internet and American Life Project (2) çalışmasında fiyat, yeteneğin olmaması ve araca ilgi duymamayı, Rogers ve arkadaşları (3) ile Umemuro (18) aracı kullanma yeteneğinin olmamasını belirtmişlerdir.

Bu çalışmada teknolojik bir araç satın alırken araç hakkında bilgiyi satıcı firmadan aldıklarını belirtenlerin yüzdesi her 3 yaş grubunda da yüksektir. Gilly ve Zeithaml (8) yaşlıların bilgi kaynağı olarak kitle iletişim araçlarına daha çok güvendiklerini, yaşlı olmayanların ise bunun tersine daha çok arkadaşlarına ve iş çevresine güvendiklerini bulmuşlardır.

Araştırmada her üç yaş grubundaki ailelerin de yaşlıların satın aldıkları teknolojik araçlardan genellikle memnun oldukları ve araçların günlük yaşamı kolaylaştırdığını düşündükleri saptanmıştır.

Sonuç olarak; yeni bir teknolojik ürünün satın alınması ve kullanımı sosyo-ekonomik faktörlerin yanı sıra psikolojik faktörlerde etkili olan karmaşık bir olaydır. Yaşlıların teknolojik ürün kullanımına ilişkin olarak yapılan bu çalışmada yaş, eğitim durumu ve aracın kullanım süresi dikkate alınmıştır. Araştırma sonucunda yaşlıların teknolojik bir ürünün satın alınması ve kullanımında bu değişkenlerin ele alınan örneklem grubu için önemli faktörler olduğu bulunmuştur.

Çalışmanın Ankara ilinin sadece bir semtinde ve çalışan kesim için bir üniversitedeki 45 yaş ve üzerindeki bireyler üzerinde yürütülmesi ve çalışmayı kabul eden özellikle 65 yaş ve üzeri birey sayısının azlığı çalışmanın önemli kısıtlılıklarındandır. Bu nedenle araştırma sonuçlarının Ankara ilini yansıtması ve bu sonuçlar doğrultusunda bir genelleme yapılması söz konusu değildir. Ancak ülkemizde bu konuda yapılmış bir çalışmaya rastlanamamıştır. Bu nedenle tanımlayıcı ve pilot çalışma niteliğinde olan bu çalışmanın; teknoloji kullanımına ilişkin diğer değişkenlerinde dikkate alınarak ülkemizde yapılacak olan detaylı çalışmalara ışık tutabilecek gerekli verileri sağlayacağı düşünülmektedir.

Özellikle gelişmiş ülkelerde yaşlılar arasında teknolojik ürünlerin daha az kullanıldığını gösteren veriler bu durumun sosyal bir soruna neden olabileceğini göstermektedir. Teknoloji ve teknolojik ürünlerin günlük yaşama daha fazla girdiği günümüzde ve giderek vazgeçilmez hale geleceği gelecekte; bu tür ürünleri daha az kullanan bireylerin toplumda deza-

vantajlı hale geleceği düşünülmektedir. Örneğin; bankacılık işlemleri, alışveriş gibi faaliyetlerde bilgisayar ve internetin kullanımı yaşlı bireylere büyük kolaylık sağlayabilecek, günlük yaşamda karşılaşılan bazı problemleri azaltabilecektir. Aynı zamanda gelişen teknolojiyi kullanmak yaşlıların kendi sağlık bakımlarında daha aktif rol oynamalarına katkı sağlayabilecektir. Örneğin kronik hastalığı bulunan yaşlıların elektronik tansiyon ölçme aleti, şeker ölçüm araçlarını kullanabilmeleri yaşlı yetişkinlerin bağımsızlıklarına destek olmasında önemli rol oynayabilir. Bu nedenle yaşlılar arasında teknoloji kullanımının yaygınlaştırılması ve daha bağımsız yaşamalarına katkı sağlayabilmek için aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

Ülkemizde teknolojinin yaşlı ve engelliler gibi özel ihtiyaçlı bireylere ve yaşam kaliteleri üzerindeki etkileri konusunda çok fazla bilgiye ve araştırmaya ihtiyaç bulunmaktadır. Bu nedenle; günlük yaşamda yaşlıların gerçek ihtiyaçlarını belirlemeye ve anlamaya, yaşam kalitelerini geliştirmeye çalışan sosyal bilimciler ve sağlık alanında çalışanlar ile yeni teknolojik ürünleri geliştiren mühendisler, ergonomistlerle disiplinlerarası çalışma ve araştırmaların yapılması bir zorunluluk haline gelmektedir.

Yaşlılar arasında daha geniş teknolojik ürün kullanımının artırılmasına ve insanlarda teknolojik ürünleri kullanmaya ilişkin korkunun azaltılıp, kendine güven duygusunun geliştirilmesine yönelik yöntemler konusunda inceleme ve araştırmaların yaygınlaştırılması önemli görülmektedir. Geliştirilen uygun yöntemlerle özellikle kitle iletişim araçları vasıtası ile yaşlı bireylere bu güveni sağlayıcı bir eğitim programı hazırlanarak sunulmalıdır (25). Aynı zamanda öğrenme güçlüğü ve yavaşlığı dikkate alınarak bu eğitimin bireylerin yeteneklerini kademeli olarak geliştirmelerine izin verecek şekilde zamanla yayılması programın başarısını arttıracaktır.

Yeni teknolojik ürünlerde, özellikle yaşlı ve engelli bireylerin kullanım kolaylığı ve rahatlığı esas alınarak yapılan ve böylece her yaş grubundaki bireylerin de kullanımını kolaylaştıran “evrensel tasarım” olarak adlandırılan ilkelerin uygulanması ve yaygınlaşması yaşlı insanlar arasında teknolojik araç kullanımını arttırabilecektir.

Yeni bir teknolojik ürünü evinde deneme riskine girmeyen, ürün hakkında bilgisi olmayan ve bu nedenle satın almayan tüketiciler için piyasada ürünün deneme imkânının bulunması karar verme aşamasında ürünün kullanılmasını ve kabul edilmesini kolaylaştıracaktır. Bu durum yeni teknolojik ürünlere karşı kullanım korkusunun giderilmesine de katkı sağlayabilir.

KAYNAKLAR

1. Czaja JS, Charness N, Fisk AD, e al. Factors predicting the use of technology: findings from the center for research and education on aging and technology enhancement (CREATE) Psychol Aging 2006;21(2):333-352.
2. Pew Internet and American Life Project. Older Americans and Internet. 2004. Retrieved July 15, 2008, from http://www.pewinternet.org/pdfs/pip_seniors_online_2004.pdf.
3. Rogers WA, Meyer B, Walker N, Fisk AD. Functional limitations to daily living tasks in the aged: A focus group analysis. Human Factors. 1998;40:111-125.
4. Bosma E, Giezen-Biegstraaten L, Spaltman M, Stephan C. Seniors and Technology. Groningen, Kitz 2000, pp 16-22
5. Cox GH. Later Life. The Realities of Aging. Prentice- Hall Inc, New Jersey 1993, pp. 22-24
6. Ahn M. Older people's attitudes toward residential technology. Faculty of the Virginia, Polytechnic Institute and State University (No published Doctorate thesis) 2004, pp. 36-48.
7. Browne, H. Accessibility and Usability of Information Technology by the Elderly. University of Maryland, College Park, MD 20742 USA, April 2000. Retrieved 2007.12.27 from www.otal.umd.edu/UUGuide/hbrowne/
8. Gilly MC, Zeithaml VA, The elderly consumer and the adoption of technologies. Journal of Consumer Research 1985; 12 (Dec):353-357.
9. Brinkmann J, Mante EA. The elderly on technology: usage ease of usage, interest and ascribed usefulness. Tijdschr Gerontol Geriatr. 1995;26(3):109-116.
10. American Association of Retired Persons (AARP). Staying ahead of the curve: The AARP work and career study. Washington, DC: AARP. 2002, pp. 169-172.
11. Smither JA, Braun CC. Technology and older adults: factors affecting the adoption of automatic teller machines. The Journal of General Psychology 1994;121(4):381.
12. Morrell RW, Mayhorn CB, Bennett J. A survey of World Wide Web use in middle-aged and older adults. Human Factors. 2000;42:175-182.
13. Schewe D. Marketing to our aging population: responding to physiological changes. Journal of Marketing. 1988;5:61-73.
14. Lunsford DA, Burnett MS. Marketing product innovations to the elderly: understanding the barriers to adoption. The Journal of Marketing. 1992;9:4:53-63.
15. Jay GM, Willis SL. Influence of direct computer experience on older adults' attitude toward computers. Journal of Gerontology: Psychological Sciences 1992;47:250-257.
16. Ellis ER, Allaire AJ. Modeling computer interest in older adults: The role of age, education, computer knowledge, and computer anxiety. Human Factors 1999;41:345-355.
17. Beier ME, Ackerman PL. Age, ability, and the role of knowledge on the acquisition of new domain knowledge: Promising results in a real-world learning environment. Psychology and Aging 2005;20:341-355.
18. Umemuro H. Computer attitude, cognitive abilities, and technology use among older Japanese adults. Gerontechnology. 2004;3:64-76.
19. Sümbüloğlu K, Sümbüloğlu V. Biyoistatistik. Özdemir Yayıncılık, Ankara, 1995; pp: 157-176.
20. Bowe F. Why seniors don't use technology. Technology Review. 1988; August/September:35-40.
21. Czaja SJ, Sharit J, Ownby R, Roth D, Nair S. Examining age differences in performance of a complex information search and retrieval task. Psychology and Aging 2001;16:564-579.
22. Sharit J, Czaja SJ, Nair S, Lee CC. Effects of age, speech rate and environmental support in using telephone voice menu systems. Human Factors 2003;45:234-251.
23. Campbell RJ. Older women and the Internet. Journal of Women and Aging 2004;16:161-174.
24. Czaja SJ, Sharit J. Age differences in attitudes towards computers: The influence of task characteristics. The Journals of Gerontology: Psychological Sciences and Social Sciences 1998;53B:329-340.
25. Brosnan MJ. Modeling technophobia: A case for word processing. Computers in Human Behavior. 1999;15:105-121.